

FOTO: PÉTER MAITZ

Rabaul, som havnebyen tager sig ud i dag. Til højre ses et gammelt postkort med et indfødt barn fra New Britain, der under tysk herredømme hed Neupommern.

Unserdeutsch. Verdens eneste kreolsprog baseret på tysk opstod for 120 år siden i New Guinea. Det er ved at blive udforsket.

»De Chicken war gestohlen«

AF PETER HARMSSEN

Tysk tales i lommer rundt omkring i Eurasien – i for eksempel Rumænien, Rusland og endda Kasakhstan. Men at det findes så langt væk som i det sydlige Stillehav kommer nok bag på de fleste. Ikke desto mindre er en form for tysk kendt som Unserdeutsch blevet brugt siden omkring år 1900 i, hvad der engang var Tysk Ny Guinea. Først nu er det ved at blive genstand for systematisk udforskning.

Det er lige før, det er for sent. I dag bliver Unserdeutsch kun talt af cirka 100 mennesker, alle af blandet melanesisk og europæisk herkomst og efterhånden godt oppe i årene. De fleste er udvandret til Australien, og i sprogets oprindelsesområde, nu en del af den selvstændige stat Papua New Guinea, bliver det talt af måske ti mennesker. Unserdeutsch er med andre ord truet, for ikke at sige dødsdømt. Men det er helt unikt, og det ville være et tab for sprogvidenskaben, hvis det forsvandt sporløst.

»Du laufen geht wo?« spørger man på Unserdeutsch, hvis man vil høre, hvor nogen er på vej hen. Det er en slags pidgin, det vil sige en forenklet udgave af et eksisterende sprog, i dette tilfælde tysk. Hvis en bestemt form for pidgin sidenhen ender som modersmål for nye generationer, bliver det til et kreolsprog – og det er den klasse af sprog, som Unserdeutsch tilhører.

De fleste kreolsprog er baseret på engelsk, fransk og portugisisk og afspejler dermed europæisk kolonihistorie. Unserdeutsch er det eneste kreolsprog i verden afledt af tysk, ligesom der globalt set kun findes én anden form for tysk-inspireret pidgin: Küchendeutsch i Namibia, tidligere Tysk Sydvestafrika. Meget mere kunne det ikke blive til, da Tysklands historie som kolonimagt begyndte sent og fik en brat afslutning med Første Verdenskrig og nederlaget i 1918.

Unserdeutsch var måske forblevet en velbevaret hemmelighed, hvis det ikke havde været for et tilfælde. I slutningen af 1970'erne underviste den australske germanist Craig Volker i tysk på et gymnasium på Australiens østkyst. Han fik sig en overraskelse, da der en dag kom en ny pige i klassen. Hun var mørklødet og stammede fra Papua New Guinea.

»Hendes tyske accent var perfekt, og man kunne se, at hun havde det fint med at tale sproget. Men hendes grammatik kunne jeg

ikke greje. Den var meget mærkelig. Jeg spurgte hende, hvor hun havde lært tysk henne. Hun svarede, at det havde hun aldrig lært som sådan. Det talte de bare derhjemme. Det var på den måde, at jeg nærmest snublede over Unserdeutsch,« fortæller Volker, som i dag underviser ved Divine Word University i Papua New Guinea.

TYSKERE kan forstå mindst 90 procent af Unserdeutsch, når de hører det. Men der er visse vendinger og grammatiske strukturer, som man ikke finder i nogen andre former for tysk. Det skyldes påvirkning fra især det engelskbaserede kreolsprog Tok Pisin, som er det mest udbredte sprog i Papua New Guinea i dag.

Tag et eksempel som »De Chicken war gestohlen bei alle Raskol«. Chicken og Raskol, altså rascal, kommer fra Tok Pisin. Passivformen med anvendelse af war og bei i stedet for wurden og von vidner om den samme indflydelse. Ordet alle tjener her det ene formål at markere flertal. Så sætningen i sin helhed betyder »Kyllingerne blev stjålet af banditterne.«

Som hovedregel er kreolsprog opstået på plantager, ofte blandt slaver, eller i forbindelse med handel. Unserdeutsch hører til en forholdsvis lille gruppe, der er udviklet i skoler og børnehjem. Det blev til i 1890'erne blandt elever, der var placeret på en skole drevet af den katolske Herz-Jesu-Mission nær havnebyen Rabaul, dengang kaldt Simpsonhafen. Som børn af europæiske fædre og lokale mødre blev de opfattet som lidt 'finere' end de indfødte.

De kunne allerede Tok Pisin, som de brugte, når de skulle kommunikere med de lokale. Og de kunne standardtysk til at tale med missionærerne. Så spørgsmålet er: Hvis de allerede havde kendskab til to sprog, tilstrækkeligt til at kommunikere med både de indfødte og med tyskerne, hvad skulle de så med et tredje? Den ungarskfødte sprogforsker Péter Maitz fra Augsburg Universitet giver et bud:

»Jeg tror, at gruppeidentitet er nøglen. Der var et behov for at etablere en fælles identitet hos de her børn, som voksede op i et miljø, hvor de var isoleret, fordi de var en blandet race. De følte sig udelukket på flere måder. I europæernes øjne var de for mørke, og i de lokales øjne var de for hvide,« siger han.

»Unserdeutsch er en slags laboratorium, hvor vi kan observere, hvordan sprog bliver til, hvilket jo naturligvis er et af de mest interessante

og udfordrende spørgsmål i sprogforskningen overhovedet. Og eftersom det ikke er så længe siden igen, at Unserdeutsch opstod – det hele skete for 100 til 120 år siden – så har vi stadig en chance for at rekonstruere de sociale og sprogmæssige forhold, der lå til grund.«

Brugerne af Unserdeutsch blev boende i området selv efter endt skolegang. Nogle fik arbejde på missionsskolen og giftede sig med hinanden, og de udgjorde et tæt knyttet fællesskab op gennem det 20. århundrede. Da der var flest, var de oppe på en befolkning på skønsvist 400. Men de var og blev en paria-gruppe, og da Papua New Guinea blev selvstændigt i midten af 1970'erne, valgte langt størsteparten at emigrere til Australien.

HER er det så, at Maitz og hans kolleger fire årtier senere er involveret i en omfattende bestræbelse på at beskrive Unserdeutsch i alle detaljer, mens det stadig er muligt. Han er blevet et kendt ansigt blandt de endnu levende brugere af sproget, når han med notesbog og båndoptager drager på feltarbejde for at udrede sprogets morfologi og syntaks.

Det vigtigste kendetegn ved Unserdeutsch og andre pidgin- og kreolsprog, fortæller han, er en omfattende simplificering eller måske snarere effektivisering. Den grammatik, der, for nu at sige det lidt firkantet, bare er til for syns skyld, er skånselsløst skåret bort. Det er ligegyldigt for kommunikationen, om det hedder »die Tasche«, »der Tasche« eller »das Tasche«. Derfor er der intet grammatisk køn på Unserdeutsch.

Tiderne er også forenklet. Mens tysk ligesom dansk bruger førnudit, datid og førditid til at omtale, hvad der skete i fortiden, har Unserdeutsch kun én form, og den bliver brugt meget sparsomt. I en fortælling med fortidigt indhold er det nok at anvende datidsformen i den allerførste sætning og så derefter slå over i nutid, fortæller Maitz.

»De forskellige kreolsprog er dybt interessante, fordi de viser mængden af grammatisk ballast eller ornamental kompleksitet, som vores europæiske sprog bærer rundt på. Pidgin- og kreolsprog bibeholder kun den grammatik, der skal til af hensyn til kommunikationsmæssig effektivitet. Vi har en enorm lingvistisk kompleksitet, som vi via sammenligninger med pidgin- og kreolsprog kan se ikke er nødvendig for at kommunikere,« siger han.

Der er dog undtagelser, hvor Unserdeutsch

faktisk er en anelse mere komplekst end moderne standardtysk. På Unserdeutsch er der for eksempel en betydningsmæssig forskel mellem uns og wir, hvor uns omfatter den, der bliver tiltalt, mens wir ikke gør. Sætningen »Uns zwei am sprechen so schön« betyder »Vi to taler så smukt sammen«. Derimod skal »Wir alle geht Rabaul« oversættes til »Vi (men ikke du) tager til Rabaul.«

Ifølge Maitz handler det sikkert om en afsmitning fra Tok Pisin, der som flere andre sprog i regionen netop indeholder en distinktion mellem et inklusivt og et eksklusivt »vi«. Der er vel at mærke ikke tale om pynt, men en vigtig betydningsmæssig nuance, der ofte går tabt i europæiske sprog som tysk og dansk, og som man let kan forestille sig afspejler reelle sociale tilstande, hvor nogle er med i et fællesskab, som andre er udelukket fra.

»Falsche Deutsch« og »Kaputtene Deutsch« er de betegnelser, som brugerne af Unserdeutsch selv – med simplificeret grammatik – anvender på deres sprog. Det lyder nærmest absurd selvudslættende, men det afspejler en gammel imperialistisk forestilling om, at de europæiske rigssprog var den eneste rigtige form, og at alle afvigelser i et eller andet omfang markerede forvrængelse og korruption af hjemlandets rene norm.

Det har ændret sig. De tilbageværende brugere af Unserdeutsch er stolte over deres tyske arv, og deres fællesskab er ikke bare baseret på sprog, men også traditioner. De holder tysk jul og påske, og der dufter tit af Leberwurst og Hefekuchen i deres hjem. Måske – måske – har sproget en lille chance.

»Vi bør altid forsøge at undgå, at et sprog afgår ved døden. Naturligvis kan vi forskere ikke redde et sprog. Det må brugerne selv klare. Men vi kan prøve at øge sprogets prestige. For når først brugerne selv begynder at opfatte sproget som noget særligt, vil de også gøre en større indsats for at bibeholde det,« siger Maitz.

»Unserdeutsch har kun én eneste mulighed for at overleve. Det er, hvis brugerne fortsat giver det videre til kommende generationer. Og det er faktisk ved at ske. Nogle af de 100 brugere har fortalt mig, at siden vi indledte vores projekt, er de begyndt på at tale Unserdeutsch til deres børnebørn.«

Péter Maitz et al. »Documenting Unserdeutsch: Reversing Colonial Amnesia« i Journal of Pidgin and Creole Languages (under forberedelse)